

Matajur

GLASILO BENEŠKIH SLOVENCEV

Lit. 25. — VIDEM, 1. - 15. OKTOBRA 1954. Leto V. — Štev. 96
UREDNIŠTVO in UPRAVA via Mazzini, 10 - Videm - Udine

Naročnina: letna 500.— lit., 6 mesečna 300.— lit.

**Na dan, na dan! Vstanite mi, junaki!
Dovolj je spanja, pripašite meče!
Na dan, na dan! Na vrage krvopivce!...
A moj je glas vpijočega v puščavi.
Le tihi stoki, vzdihji zadržani
šepčejo v odziv po mračnem groblju.
Propal je narod moj? Breznadno kličem?
Rojaki več ne vstanejo? Planjava,
planjava širna, delež naš, planjava
nekdaj slovenska, več ne bo slovenska?**
Ivan Trinko

Deželna in občinska avtonomija in upravna decentralizacija

Uvodna beseda

Znano je, da so s padcem fašizma v Evropi prišle v krizo vse diktatorske države, katerih se je fašizem poslužil za politično reakcijo v notranjosti in za svoje ekspanzionistične ozemelske načrte. Po pravici so torej narodi označili in označujejo še sedaj vsako strogo centralizirano državno upravo kot enega izmed glavnih vzrokov s katerim se je zelo naglo izvršil prehod iz države liberalnega prejšnjega tipa do režima, ki je zanikal sleherno svobodo, ki je zanikal najvažnejše pridobitve civilizacije, ki so dale smisel in smer razvoju človeške družbe v teku XIX. stoletja.

Zadostovalo je torej, da se je skupina pustolovcev polustila državnega aparata, da je prišla na vrh upravnih institucij, za vsiljenje nove smeri državnemu življenju in s tem obenem tudi socialnemu življenju. Da bi avtomatično odpravili vsak zakoniti odpor proti nezakonitemu izrabljanju in izsiljevanju izvorne oblasti, ker je edini organ ljudske zaščite na pravem področju v ustavnem sistemu po albertinskem statutu parlament ali, da se točneje izrazimo, poslanska zbornica — če upoštevamo, da je senat predstavljajo po svojem izvoru in svojem dejanskem sestavu samo in izključno voljo državnega poglavarja (kralja) v prvi dobi in voljo načelnika vlade v zadnjih desetletjih — je zadoščovalo stalno ustraževanje tega organa ljudske volje, kar se je doseglo z znanimi zastraševalnimi metodami v cilju, da bi ta edina trdnjava zakonitosti in demokracije ne mogla služiti kot obramba ljudskih pravic in da bi se celo spremenila pod pritiskom nasilja, ki se je polagoma razširilo na vse količkaj važne odseke državnega življenja, v ubogljivo in uslužno orodje zatiranja v rokah diktatorja.

Glede te diagnoze ustavne bolezni stare italijanske države se strinjajo danes vsi politični pisatelji in juristi demokratskega prepričanja in na splošno vsi državljani, ki se jim ne toži po monarhični in fašizmu ali ki ne hrepenijo po zopetni vzpostavitvi novih diktatur — ne po vrhu v besedi, ker so tiranija in zatiranje že stara stvar na svetu in imajo dogodki zgodovine svoj pečat predvsem z ozirom na borbo proti njim in njihova veličina je odvisna samo od večjega ali manjšega uspeha doseženega v tej borbi.

Prav nič čudnega torej, če je bila, potem ko so spoznali in opredelili bolezen, prva skrb naših ustavodajalcev ta, da bi temeljito spremenilo ustroj nove demokratske države z vključitvijo novih institucij v ustavni sistem, to je novih ozemelskih ustanov, v katerih bi prišlo boljše do izraza politično in javno življenje italijanskih državljanov in ki bi istočasno jamčili široko decentralizacijo upravnih funkcij, ki so rezervirane državi. Na ta način bi dali tudi manjšim upravnim enotam — občinam — nov jurističen položaj, ki bi temeljil na upravni avtonomiji ozemelske enote.

Taka preobrazba prvotnega položaja, izvirajoča iz globoke zgodovinske krize, ki je grozila, da bo dokončno pokopala vse stare strukture je pokazala obrise svojih značilnosti prav v zadnjem trenutku, ko se je s težko pasivno postavko zaključilo eno poglavje zgodovine in se odpiralo drugo, ki postavlja pred nas, kateri živimo v njem, velikanske odgovornosti.

Zaradi številnih vzrokov, ki nima smisla, da bi jih tukaj podrobno proučili, ker bi nas to zavedlo predaleč, toda ki so kljub temu prisotni v naši zavesti in v zavesti velikega dela državljanov, prav gotovo ni mogoče trditi, da so se ustavodajalec in vlada podvizali, da bi izvedli

ljudsko voljo, ki se je tako svečano manifestirala v ustavodajni skupščini. Če bi hoteli povedati še kaj več, bi lahko pristavili, da je centralna birokracija in številni tako imenovani odgovorni krogi — v resnici je čudno, da ključno odgovorne tiste kroge, ki so se vedno pokazali kot gluhi za vsa upravičena in zakonita opozorila! — so vse prej kot pripravljene spoštovati ustavno določila in bi bili zelo srečni, če bi s kakšno pretvezo ali izgovorom tehničnega, političnega ali zakonskega zadržka lahko odložili v nedogled izvedbo ustavne določbe, o kateri je tukaj govor.

Grenka resnica je, da je ljudska volja, čeprav najvišji forum po besedah same Ustave, za številne »poštenjakovičeve« švedne ni odločilen faktor družbenega življenja, ampak kvečjemu neprijetna ovira, ki jo je treba premagati, ali pa vsaj obiti, oziroma se ji izogniti; izkušnje preteklosti niso služile. Kar je zaplala zgodovina z ognjenimi in krvavimi črkami, bi se po njihovem mnenju lahko zopet izbrisalo s tako lahkoto, kakor se zbrise s šolske table zapleten matematičen račun.

Tak dvomljiv položaj poziva in zahteva po našem mnenju, da se ponovno prouči problem ustroja italijanske države.

Naš namen je, da se lotimo tega zgodovinsko-političnega proučevanja še preden se lotimo politično-juristične plati avtonomije.

Afera Montesi in ljudsko mnenje

Končno ima Italija nekega sodnega uradnika kot je treba, ki se ne boji nikogar in prezira vse tiste, kateri mislijo, da ga bodo lahko ovirali pri njegovi preiskavi in iskanju popolne resnice v aferi Montesi.

Njegovo ime bo ostalo slavno v letopisih italijanske kriminalne zgodovine. In to po pravici, ker po 20 letih tako imenovane fašistične pravice, v katerem obdobju je bila pravica ponižana in je predstavljala samo bedno masko, ter po nekaj letih finančnih škandalov iz prve vojne dobe, ki so ostali nekaznovani, je to prvi primer, ko se nekdo upa poseči s kirurškim nožem v ta sistem skrivne podkupljivosti in natolcevanja, ki se je morda zdel nekaterim skeptikom kot nek definitiven pojav v italijanskem živ-

Pred nekaj leti je odšlo na pobudo nekega brezvestnega špekulanta iz Platiše, in v kroniki naših časopisov se je o tem mnogo govorilo, na desetine družin v Brazilijsko. Upali so, da bodo tam našli srečo, odnosno, da bodo našli delo, ki bi jim zajamčilo možnost življenja, ki je niso imeli tu na naši trpinčeni zemlji. Naši Benečani so prodali tisto malo kar so imeli, če pa niso imeli ničesar, so si izposodili pri sorodnikih in prijateljih denar, ki je bil potreben za plačilo potnih stroškov. Ko pa so prispeli v Brazilijsko so spoznali prevaro, katere žrtev so postali. Tam niso našli dela, ki bi jim zajamčilo vsakdanji kruh, ampak pusto in neobdelano zemljo, brez stanovanj, brez cest, zemljo, o kateri je mislil goreči špekulant, da jo bo napravil rodovitno izkoriščajoč pri tem izvršeno dejstvo, ker naši nesrečni Benečani niso imeli niti denarja za povratek domov, niti doma, ki so ga prej imeli.

Zgodilo se je, da so se te desetine družin, po mesecih in mesecih težkih dogodivščin, po mesecih in mesecih mledovanj pri italijanskih konzularnih oblasteh v Brazilijski, končno vrnile na državne stroške v Italijo.

Toda ko so se vrnil, niso imeli kam iti, ker niso imeli več ničesar. Zato je bilo potrebno poiskati drugo pot, ponovno pot izseljeništvu, toda ne na tak način kot v Brazilijski, da bi lahko znova začeli graditi lasten dom. Toda zgodilo se je, da je na njihovo prošnjo za odhod v

Francijo ali Belgijo, kjer bi si lahko zaslužili vsakdanji kruh, odgovorno ministrstvo za zunanje zadeve odgovorilo, da bodo lahko dobili potni list za inozemstvo samo takrat, kadar bodo povrnili državi potne stroške, ki jih je imela za njihov prevoz iz Brazilijske domov. Kaj naj torej storijo? Tu je grozila stalna brezposelnost, v inozemstvo jim je pot zaprta. Kdor je imel prijateljska poznanstva, je našel denar na posodo, da je plačal ta dolg. Nekateri, ki so imeli kakšno hčer, so jo poslali za služkinjo v razna italijanska mesta, da bi na ta način prišli do potrebnega denarja, drugi zopet so skrivaj odšli v inozemstvo, da bi ne umrli od gladi. Nikomur pa ni prišlo na misel, da bi pomagal tem ljudem, ki so bili tako težko prevarani.

K temu dogodku, o katerem smo mislili, da je bil dovolj poučen za naše ljudi, da se ne bodo več pustili prevarati, se je sedaj pridružil še eden. V podobnem, če ne morda celo v slabšem položaju se po prihajajočih poročilih nahaja na stotine delavcev, ki so pred nekaj meseci odšli v Kanado, kamor so jih poslali s posredovanjem zloglasne organizacije ACLI. Gre za tiste uboge delavce, ki so jih prepeljali čez ocean celo z letali, o katerih smo tudi mi pisali pred meseci in so jih pri njihovem odhodu pozdravili celo najvišji predstavniki pokrajinskih in državnih oblasti. Prišli so v Kanado misleč, da bodo tam našli delo in so imeli pri tem tudi precejšnje stroške. Sedaj

pa pišejo, da tam niso našli dela, ampak bedo. V tej oddaljeni deželi so jih prepustili samim sebi, in sedaj hodijo od enega kraja do drugega ter prosijo za delo. Nekateri od teh delavcev so pisali domov in prosili, naj jim pošljejo denar za povratek.

Spričo teh dogodkov se moramo vprašati, kako je mogoče iti še naprej po tej poti, če neka vlada, kakršna je naša, dovoljuje, da pošiljajo njene državljane v podobne pustolovščine. Izeljeništvu je treba zaščititi na drugi način in nesmiselnost je, da se pušča na tem polju pobudo v rokah zasebnikov in zasebnih organov, kot se godi v Italiji in o čemer nam vsak dan poročajo dnevna kronika, ki govori o škodi izseljencev, ki so verjeli brezvestni propagandi predvsem zaradi dejstva, ker tukaj na noben način ne morejo najti dela. Na njihovo račun in v njihovo škodo se organizirajo prave sleparije in prevare.

V poslanski zbornici in v senatu so bila stavljen vprašanja vladi v tej zadevi. Odgovori nam niso znani. Vendar smatramo potrebno opozoriti naše ljudi, naj ne poslušajo mamljivih besed, s katerimi jih hočejo pregovoriti, da bi zapustili svojo rodno zemljo, če nimajo prej jamstev, da bodo dobili delo in zaslužek. To poudarjamo še predvsem, ker smo zvedeli, da se je še na stotine drugih naših delavcev prijavilo za izselitev v Kanado. Preden bodo odšli v to deželo, ki jim ni poznana, preden bodo sprejeli takšno odločitev, je treba stvar premisliti. Doživljaji v Brazilijski in v Kanadi naj bodo v pouk.

Pri tem moramo poudariti, da izseljeništvu ne reši ničesar. Tuje delavce povsod izkoriščajo in sleparijo. In mi iz Beneške Slovenije smo tisti, ki moramo bolj kot katera koli druga pokrajina Italije nositi v tem oziru posledice.

Koncem koncev pa Beneška Slovenija ni tako revna, da bi tu ne mogli živeti. Naša dežela je stisnjena med dvema mejama: jugoslovansko in avstrijsko. Navsezadnje moramo trgovske stike z našimi sosedji, poskušati moramo poslati našo brezposelno delovno silo v tiste kraje, ki so vedno dali našim ljudem zaslužek že od davnih časov. Oddajalec dežele, zlasti one okraja morja, nam danes ne morejo nuditi drugega kot prevaro, za kar so dokaz zgoraj navedena dejstva.

Oblasti bi tudi morale v tem pravcu usmeriti naše izseljence, ker so v primeru, da jim gre slabo, zelo blizu svojega doma.

Sporazum o Trstu podpisan

V torek 5. t. m. ob 13. uri popoldne je bil v Londonu podpisan sporazum o Trstu in o Tržaškem ozemlju. Kot znano, so pogajanja o razdelitvi Tržaškega ozemlja med Italijo in Jugoslavijo trajala več mesecev in so jih vodili Anglo-amerikanci.

Besedilo sporazuma, o katerem bomo podrobneje poročali v naši prihodnji številki, je bil objavljen istega dne ob 17. uri v Beogradu in Rimu. Sporazum predvideva izročitev uprave cone A Italiji, dočim ostane cone B Jugoslaviji, ki poleg tega dobi še nekatere vasi cone A v miljskih hribih. Predvidena so tudi jamstva pravic narodnim manjšinam, medtem ko postane tržaška luka mednarodna v smislu, da jo bodo pristo uporabljale vse države, vključno Jugoslavija. V smislu sporazuma bo italijanska vlada na predlog Jugoslavije takoj sedaj sklicala konferenco držav, ki so gospodarsko zainteresirane v Trstu, da bi se pomenila zlasti glede uporabe tržaške luke.

